

Özbek Türkçesinde Geçen Erkekle İlgili Adlandırmaların Toplumdilbilimsel Açıdan İncelenmesi

Sociolinguistic Examination of the Nomenclature of Males in Uzbek Turkish

Ezgiya Malkoç

Arş. Gör., Ardahan Üniversitesi, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi

Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Ardahan/Türkiye

e-posta ezgiyamalkoc@ardahan.edu.tr

orcid 0000-0001-5305-3841

doi 10.54316/dilarastirmalari.1038068

Atıf

Citation

Malkoç, Ezgiya (2022).
Özbek Türkçesinde Geçen
Erkekle İlgili Adlandırmaların
Toplumdilbilimsel Açıdan
İncelenmesi.

Dil Araştırmaları, 30: 169-
182

Başvuru

Submitted

17.12.2021

Revizyon

Revised

05.01.2022

Kabul

Accepted

09.01.2022

Çevrimiçi Yayın

Published Online

31.05.2022

Öz

Dil ve toplum birbirini etkileyen bir ilişki içerisinde. Dil; yaşam biçimleriyle, tarihle, coğrafya, kültürle ve toplumların geçmişte yaşadığı deneyimlerle iç içe olduğundan her dilde ait olduğu toplumun yansımaları görülür. İnsanların yaşayış tarzı, düşünceleri ve davranış biçimleri dili hem değiştirir hem de dönüştürür. Toplumdilbilim ise bu değişim ve dönüşümleri, karşılıklı ilişkilerini göz önünde bulundurarak inceleyen toplumbilim ve dilbilimin kesişim noktasıdır. Toplumdilbilimin inceleme alanını temelde dil ile toplum arasındaki karşılıklı ilişkiler ağı oluşturur. Sözvarlığı ise dilsel düzlemde bu inceleme örneklerinden en somut ve değişime en açık olan olgudur. Dilin ürünü olan sözvarlığına bakılarak bir milletin tarihi, coğrafyası, kültürü ve yaşayış şekli hakkında bilgi sahibi olunabilir. Aynı zamanda çok katmanlı bir toplumsal yapıda toplumdaki dil cinsiyet ilişkilerinin boyutlarının görülmesine de olanak tanır. Bu çalışmada “erkek” ile ilgili söz varlığı Özbek Türkçesi sözlükleri taranarak tespit edilmiştir. Tespit edilen ögeler anlamlarına göre sınıflandırılarak toplumsal cinsiyet çağrışımları, toplumdilbilimsel açıdan çözümlenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: erkekle ilgili söz varlığı, Özbek Türkçesi, söz varlığı, toplumdilbilim

ABSTRACT

Language and society are in a reciprocal relationship. Language is interwoven with lifestyles, history, geography, culture and past experiences of societies; therefore, the reflections of the society it belongs to are observed in every language. People's lifestyles, thoughts and behaviors change and transform language. Sociolinguistics, which examines these changes and transformations regarding their mutual relations, is the junction of sociology and linguistics. The study field of sociolinguistics is essentially the network of interrelationships between

language and society. Vocabulary is the most substantial and open to change among these study samples at the linguistic level. By examining the vocabulary, which is the product of the language, information about the history, geography, culture and lifestyle of a nation can be obtained. At the same time, it also allows the dimensions of language and gender relations to be noticed in a multi-layered social structure. In this study, the vocabulary related to "males" was determined by scanning the Uzbek Turkish dictionaries. The identified items were classified according to their meanings, and gender connotations were tried to be analyzed in terms of sociolinguistics.

Keywords: sociolinguistics, Uzbek Turkish, vocabulary, vocabularies about male

0. Giriş

Duygularımızı ve düşüncelerimizi dil aracılığıyla karşımızdakine yansıtmaya çalışırız. Toplumsal bir olgu olan ve aynı dili konuşan bireyler arasında bir iletişim aracı olan dil, toplumun ortak değerleriyle oluşmuştur. Dil toplumsal bir yapı olduğu için sürekli bir değişim ve gelişim içindedir. Örneğin, bazı sözcükler kullanımdan çıkar, bazıları anlam kaymasına uğrar, sözvarlığına yeni sözcükler eklenir. Tarihsel süreçte bu değişimler çok daha yoğundur. Dil-toplum ilişkisini önemli ölçüde etkileyen söz varlığının gözlemlenebilir oluşu, sözvarlığına bakılarak toplumsal değerlendirmelerde bulunulabilmesine olanak sunar. Söz varlığı içinde bulunan toplumun kültürünü yansıttığı gibi toplumsal cinsiyetin dil üzerinden aktarımında da önemli görevler üstlenmektedir. Toplumdilbilimin inceleme konularından biri olan kadın ve erkek ile ilgili söz varlığı kadın ve erkeğe yönelik toplumsal bakış açısını yansıtmaktadır.

Çalışmada, zamanın derinliklerinden mekânın genişliğine doğru yayılmış, zengin bir dil olan Türkçenin lehçelerinden Özbek Türkçesinde erkeklere yönelik kullanılan dil tanımlamalarına giren ögeler saptanarak bunların toplumsal yansımaları ele alınmıştır. Özbek Türkçesinde erkek ve erkek ile ilgili sözlük maddelerinin ve atasözlerinin toplumdilbilimsel incelemesinin değerlendirildiği çalışmanın ilk bölümünde, toplumdilbilim ve dil-cinsiyet ilişkileri ile ilgili kuramsal bilgiye yer verilmiştir. İkinci bölümde, genelde Türk toplumu, özelde ise Özbek toplumunda toplumsal cinsiyet ile ilgili değerlendirmelerde bulunulmuştur. Çalışmanın üçüncü kısmı ise inceleme bölümüdür. Söz konusu lehçedeki erkek ile ilgili ögeler sınıflandırılarak dil-cinsiyet ilişkisi, toplumdilbilimsel açıdan değerlendirilmiştir. Çalışmanın sınırlılıkları çerçevesinde Emek Üşenmez tarafından hazırlanan *Özbekçe-Türkçe Sözlük* (2016) ile Türk Dil Kurumu Yayınları tarafından basılan, Nasiba Yusupova'nın hazırladığı *Özbekçe-Türkçe Sözlük* (2018) ve Şeydanur Uğurtürk tarafından hazırlanan *Özbek Atasözlerinin Konuları Açısından Sınıflandırılması* (2021) başlıklı yüksek lisans tezi esas alınmıştır. Tespit edilen maddelerde özellikle toplumsal cinsiyet ile ilgili ögeler üzerinde değerlendirme yapılmıştır. Erkek ile ilgili ögelerden hareketle Özbek toplumunun toplumsal cinsiyet algısı ile ilgili değerlendirmelerde bulunulmaya çalışılmıştır.

1. Toplumdilbilim ve Dil-Cinsiyet İlişkisi

Dil ve toplum ayrı kaynaklardan değil aynı kökten gelen ve birbirlerini besleyen iki olgudur. Toplumsal yapıda meydana gelen değişim ve dönüşümler dilde kendini ortaya koyar. Dil, toplum tarafından üretilen ve kendisini üreten toplumların sayesinde var olan bir yapıdır. Dili oluşturan yapısal mekanizmalar, bir dilin çok katmanlı yapısını oluşturur ve temelde iletişimi sağlamak için vardır ancak yeterli değildir. İletişimin sağlanabilmesi ve dilin temel dinamiklerinin anlaşılabilmesi için o dilin içinde oluşturulduğu toplum ile olan bütün etkileşimlerini inceleyen bir çalışma alanına ihtiyaç duyulmuştur. “Bu alan Türkçede toplumsal dilbilim, toplumdilbilim, toplum dilbilimi, sosyal dilbilim, sociolinguistics gibi birçok isimle ifade edilir” (Demirci 2020: 13). Toplumdilbilim; dil olgularıyla toplumsal olgular arasındaki ilişkileri, bunların birbirini etkilemesini, birbirinin değişkeni olarak ortaya çıkmasını, bir başka deyişle, bu tür iki olgu arasındaki eşdeğişirliği inceleyen karma dal olarak tanımlanır (Vardar 2007: 196). Toplumdilbilimin temel sorunu ise bir kimsenin, ortaya çıkan bir durumu neden söylediğinin bilinmesi isteğidir (Labov 1982: 163). Toplumdilbilimin temel konusu; “Kim, ne zaman, hangi konu üzerinde konuşmaktadır; böyle bir konuşmanın amacı nedir, özünde ne vardır ve bunun toplumsal sonucu nedir? sorularına cevap aramaktır (İmer 1990: 17). Dil-toplumla karşılıklı ilişkiler içinde gelişip değişen bir olgudur. Bu nedenle dilin toplumsal boyutu yapısal boyutundan önce gelir. W. von Humboldt, dilin gelişmesini toplumda olan değişimler ve kültür alanındaki gelişmelerle açıklamaktadır (1955, Akarsu 1990: 87). Toplumdilbilim ise en geniş tanımlama ile dil ile toplum arasındaki ilişkiyi inceleyen bilim dalıdır.

Dil insanlar arasında anlaşmayı sağlayan bir olgudur. Aksan’ a göre bir topluluğun topluma dönüşmesi, insanların bir arada yaşamaları, anlaşabilmeleri dil sayesinde gerçekleşir (2015: 13). Bir toplumun yaşayışı, kültürü, coğrafyası o toplumun konuştuğu dilde kendini gösterir. Bu açıdan bakıldığında dil toplumun aynasıdır, denebilir. Çolak, kişilerin içine doğdukları toplum, onlara kimlik ve bu kimliklere uygun roller sunmakla birlikte bu kimliğin kaynağı ve çeşitlilik iç içedir diyerek kadın ve erkek kimliklerinin bu çeşitliliği oluşturan değişkenlerden olduğunu vurgulamıştır (2020: 29). Kadın ve erkek kimlikleri, toplumsal cinsiyete işaret eder ve dil kullanımlarında da oldukça farklılaşır. Kadınların ve erkeklerin kullandığı dil birbirinden farklıdır. Bu farklılık temelde toplumsal yapıya, geleneklere, göreneklere, dil ve kültüre göre değişmekte ve oluşmaktadır. Toplumdaki bu farklılık bireylere özgürlük sağladığı ölçüde aynı zamanda onları bir kalıba sokmaya da zorlar. Cinsiyetin biyolojik ve toplumsal olarak ayrılması bu sebebe bağlanabilir. Kadın ve erkek arasındaki biyolojik farklılıkları ifade eden cinsiyet kavramı toplum bilimlerinde biyolojik ve toplumsal olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Çolak 2020: 29). Bireyler üzerinde farklılıklar oluşturan biyolojik cinsiyetin yanında toplumun değer yargılarına göre oluşturulan toplumsal cinsiyet de kişilerin farklı toplumsal rolleri benimsemelerine sebep olur. Toplumdaki bu yaptırımlar dile de yansımaktadır. Kadınların ve erkeklerin kullandığı sözcükler, iki grup arasındaki telaffuz farklılıkları, vurgu ve tonlamalar dil kullanımını belirlemekle birlikte toplumda var olan toplumsal cinsiyet vurgulamasının da bir sonucudur.

Toplumsal cinsiyet göstergelerini hem kadın hem de erkekte söz edilirken kullanılan dilde görmek mümkündür. Dil cinsiyet ilişkisi bağlamında bakıldığında modernleşen toplum algısına rağmen cinsiyet ayrımı ortadan kalkmamış aksine değişik

biçimler olarak varlığını devam ettirmiştir (Ağaçsaban 1989: 12). Ataerkil toplumlarda erkekler kadınlara göre daha bağımsız, daha güçlü ve başkalarının etkisinde daha az kalarak daha az konuşan kişiler olarak görülmekte, kadınlar ise bakıcılık, eğiticilik, insanlarla ilişki kurma gibi özellikleri gerektiren işleri öğrenmeye ve yapmaya daha yatkın sayılmaktadır. Bu cinsiyete özgü rol kalıp yargılarına göre kadın özellikleri erkek özelliklerine göre daha olumsuz olma eğilimine girmiştir (König 1992: 26). Kadını dış toplumdan soyutlayarak erkek egemen bir toplumsal yapının oluşmasına olanak sunan bu dil ve düşünce şekilleri toplumsal cinsiyetin erkek baskın modele evrilmesinde büyük paya sahiptir. Toplumda, “eksik etek, saç uzun aklı kısa” gibi deyim ve sözler kadınlar için kullanılmış, yine kadınlar üzerinden küçümseyici anlamlar çıkarılan “kadın gibi ağlama, karı kılıklı” sözleri kadınların toplumdaki yerinin erkeklerden daha aşağıda olduğu izlenimini vermiştir. Ataerkil toplumlarda kadınlardan söz ederken kullanılan sözcük ve deyimler genellikle olumsuz çağrışımlara yol açmaktadır. Bir erkeği aşağılamak için de “kadın gibi, kadın kılıklı” sözleri kullanılmaktadır. Kadınların işlerini belirtirken genelde başına kadın ibaresi konulur: *kadın doktor, kadın yargıç* gibi. Ancak erkeklerin işleri belirtilirken bu ayrıma ihtiyaç görülmez (König 1992: 26). Çünkü toplum o işi erkeğe yakıştırmış kadın için ise istisna görmüştür. Olumsuz adlandırmaların da büyük bir kısmı kadın dili için geçerlidir. Erkekler daha cesur, daha korkusuz olarak düşünülmemekte ve bu da toplumların diline yansımaktadır. Toplumsal cinsiyete özgü roller ,toplumların diline de yansımış ve cinsiyete özgü rol kalıp yargılarını ortaya çıkarmıştır. Buna göre erkek dili kadın diline göre daha olumlu adlandırmaların ve övgünün ön planda tutulduğu bir yapı içerisinde sunulmuştur.

2. Genelde Türk Toplumunda Özelde Özbek Toplumunda Toplumsal Cinsiyet

Toplumların geçmişten getirdikleri kalıp yargılar kadın ve erkeğin psikolojik ve fiziksel olarak farklı olduğunu kabul eder. Ataerkil toplumlarda ise bu farklılık, erkeğe bir üstünlük sağlar. Orta Asya ülkelerinde de durum değişmemiştir ve kadın ile erkek arasındaki, sosyal farklılıklar erkek egemenliğine doğru yön değiştirmiştir. Özsoy, *Türk Cumhuriyetlerinde Kadın Sorunsalı: Uluslararası Raporlar Işığında Türk Cumhuriyetlerinde Kadınların Mevcut Durumu* başlıklı yazısında: Sovyetlerin dağılmasıyla birlikte kadın erkek eşitliğinin sağlanamadığını; kadınların erkeklerden daha az ücret aldıklarını, önemli pozisyonlara erkeklerin getirildiği, erkeklerin olmadığı savaş ve zorunlu durumlarda ise kadınların ağır çalışma şartlarına maruz kaldığını belirtmiştir (2019: 172). Bu durum günümüzde de varlığını sürdürmektedir. Orta Asya’da Bolşevik Devrimi’nden sonra karameler çıkarılmış ve bu sayede kadın erkek eşitliği sağlanmaya çalışılmıştır. Rosenberg, bunun bir sonucu olarak, kadınlara seçme hakkı tanındığını, aile reisi otoritesine karşı çıkıldığını ve kadınlara erkeklerle eşit ödeme, eşit çalışma, ücretli doğum izni gibi haklar verildiğini söyler (1990, Özsoy 2017: 172). Cafer Mustafalı (2019) *Türk Cumhuriyetlerinde Sovyet Mirası ve Değişimler* başlıklı yazısında; Uludağ ve Serin’e göre; Sovyet idaresi döneminde Türk toplumlarındaki kadınlar sosyal hayatta aktif olmuşlardır. Bunun sebebi ise kadınların evde kalarak çocuklarını kendi kültürlerine göre yetiştirmelerinin engellenmesi ve genç nüfusun Sovyet kültürüne uyumunun sağlanmasıydı. Kadınların iş gücünden faydalanmak isteyen Sovyetler, onların sosyal hayatta etkin bir şekilde yer almalarını istemiştir. Bu amaçla kız çocuklarının okula gitmelerini sağlamışlardır. Sovyetler bu

çalışmaları kendi çıkarları doğrultusunda yapsalar da, sonuç olarak kadınların sosyal hayattaki duruşları güçlenmiştir. Ancak Sovyet döneminde teoride gerçekleştirilen kadınların sosyal hayattaki varlıklarına yönelik bu tutumlar kadın erkek eşitliği anlamında sağlanamamıştır. Buna göre kadınlar erkeklerden daha az ücret almış ve erkeklerin olmadığı zorunlu durumlarda daha ağır işlerde çalışmışlardır. (1990, Özsoy 2017: 172). Bu durum ataerkil Türk toplumlarında İslamiyetin kabulüyle birlikte, Ortadoğu toplumunun kültürel ve yapısal özelliklerinin örnek alınmasından kaynaklanıyor denilebilir. Erkeği kadından üstün gören ataerkil Türk toplumlarında erkeğin fiziksel olarak kadından güçlü olması bunu bir üstünlüğe çevirmiş ve mitolojide anlatılan güçlü erkek motifleriyle de bu durum desteklenmiştir.

Blackburn, 1991 yılında Özbekistan'ın bağımsızlığını kazanmasıyla yaşanan dil ve kültür alanındaki önemli değişikliklerden en çok etkilenen grubun, sosyal ve ekonomik anlamda haklarını kaybeden kadınların olduğunu belirtmektedir (2011, Özsoy 2017: 172). İbrahim'e göre yasal eşitliğin olduğu, dışarıya kapalı bir yapısı olan ve resmî verilerin kısıtlı olduğu Özbekistan'da katı toplumsal yargıların olması cinsiyet ayrımcılığının ve erkek egemen anlayışın sürdürülmesindeki en büyük etkendir (2013, Özsoy 2019: 50). Ataerkil bir yapıya sahip olan Özbek toplumu erkek egemen anlayışa göre varlığını sürdürmektedir. Kadınlar ikinci planda tutulmakta ve sosyal alanlarda geri plana atılmaktadır. Yukarıda da bahsedildiği üzere Özbekistanda cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve eğitim, sağlık, çalışma gibi temel alanlarda kadın varlığının artırılması yönünde henüz bir ilerleme yaşanmamıştır. Bunu *İnsani Gelişim Raporu ve Küresel Cinsiyet Eşitsizliği Raporlarındaki* göstergelerdeki kadın oranlarının oldukça düşük olmasından anlamaktayız (Özsoy 2019: 183). Özbekistan'da sosyal, kültürel ve eğitim alanlarında geri planda tutulan kadınlar, işgücü piyasasında da ayrımcılığa maruz kalarak, erkeklerden daha az kazanç elde etmektedirler (Özsoy 2019: 179). Özbekistanda bunun gibi katı toplumsal kalıpların varlığını sürdürmesi cinsiyet ayrımcılığına ve erkek egemen anlayışın devam etmesine sebep olmaktadır. Yukarıdaki veriler ışığında Özbek toplumunda görünürde her ne kadar eşitlikçi bir yapı olsa da erkeklerin kadınlardan daha üstün tutulduğu, durumun sayısal verilerle desteklendiği görülmektedir.

3. Özbek Türkçesinde Erkek İle İlgili Adlandırmalar

Dil kullanımında toplumsal cinsiyet bir güç sahibidir (Çolak 2020: 29). Dil kullanımına bakarak toplumsal cinsiyetin belirlenmesi, kadın ve erkeğin toplumsal konumu ile ilgili çıkarımlarda bulunmada önem arz etmektedir. Kadın ve erkek toplumsal normlar ışığında farklı roller edinmiştir. Toplum onların bu roller öncülüğünde davranmalarını ister (Çolak 2020: 29). Edindikleri bu farklı roller dilde de kendini gösterir ve sözcüklerin sahip olduğu cinsiyetçilik bağlamında kadınların ve erkeklerin kullandığı dilin inşası gerçekleşir. Buna göre sözcüklere yüklenen anlamlar üzerinden bir cinsiyet kategorisine gönderimde bulunan erkeklerden bahsederken kullanılan dil, toplumsal cinsiyetin dil üzerindeki etkisinin bir sonucudur.

Özbek Türkçesinde erkek ile ilgili adlandırmalar, sözcüklerdeki toplumsal cinsiyet izlerinin erkek için varsayılan boyutunu yansıtmaktadır. Çalışmada erkek ve erkekle ilgili anlatımlar toplumdilbilimsel açıdan incelenmiştir. Çalışmada kullanılan Emek Üşenmez'in hazırladığı *Özbekçe-Türkçe Sözlük* ve Nasiba Yusupova'nın hazırladığı

Türk Dil Kurumu Yayınları tarafından basılan *Türkçe-Özbekçe Sözlük*, ölçünlü dilin söz varlığını içermesi sebebiyle seçilmiştir. Saptanan sözcükler; 3.1. Bir Cinsiyet Ayırıcı Olarak Erkeği Adlandırmada Kullanılan Sözcükler, 3.2. Erkek ve Akrabalık İlişkisi İle İlgili Adlandırmalar, 3.2.1. Kan Bağıyla Oluşan Akrabalık Sözcükleri, 3.2.2. Evlilik Yoluyla Oluşan Akrabalık Sözcükleri ve 3.3 Erkeklerin Toplumdaki Statüleriyle İlgili Adlandırmalar ve son olarak 3.4. Özbek Türkçesi Atasözlerinde Erkek İle İlgili Adlandırmalar, şeklinde sınıflandırılmıştır. Saptanan sözcükler toplumdilbilimsel açıdan incelenmeye çalışılmıştır. Özbek Türkçesinde Erkek İle İlgili Adlandırmalar’ da dil kullanımındaki toplumsal cinsiyetin yansımaları ele alınmıştır.

3.1. Bir Cinsiyet Ayırıcı Olarak Erkeği Adlandırmada Kullanılan Sözcükler

Çalışmanın bu kısmında toplam 12 sözcük tespit edilmiştir. Saptanan sözcükler genellikle erkek dilinin olumlu yönlere tasvir etmektedir. “Erkek” vurgusunun ön planda tutulduğu bu kısımdaki sözcüklerde toplumun erkeğe yüklediği cinsel rol ölçüleri görülmektedir. Aşağıda Özbek Türkçesinde cinsiyet ayırıcı öge olarak kullanılan adlandırmalara yer verilmiştir:

er “1. Erkek, adam, er. 2. Koca, eş. 3. Kahraman, yiğit” (ÖTS 2016: 141).

erkak kishi “Erkek” (ÖTS 2016: 236).

erkak zoti “Erkek nesli, erkek soyu” (ÖTS 2016: 520).

erkak,er “Ayvaz” (TÖS 2018: 58).

erkak “1. Erkek, adam. 2. *sf.* Erkeğe ait, erkek. 3. Eril, erkeksi” (ÖTS 2016: 142).

erkaklik, erkakchilik “Erkeklik” (TÖS 2018: 188).

nar “Erkek” (ÖTS 2016: 316).

odam “Adem, insan” (TÖS 2018: 22).

yiğit, er kishi, jasur odam, mard “Efe” (TÖS 2018: 176).

Genel olarak erkek adlandırmasının karşılığı olan bu sözcükler, temelde bir cinsiyet bildirici olarak yetişkinlik ile de ilişkilendirilir. *Erkek* anlamına gelen sözcüklerin yan anlamları çoğunlukla olumlu çağrışım alanına sahip sözcüklerdir: *kahraman, yiğit* gibi. Hatta günümüzde sadece *erkak* cinsiyetine özgü bir sözcük olarak kullanılan *odam* sözcüğü ataerkil toplumun anlayışına uygun olarak doğrudan doğruyan *insan* anlamına da gelmektedir.

erkakchasiğa gplashmoq: “Erkekçe konuşmak” (ÖTS 2016: 142) anlamındaki bu fiil ise erkeğe özgü bir özelliği tasvir ettiği gibi erkeğe yüklenen toplumsal bir yüceltici özelliğe de denk gelir. Çünkü *erkakchasiğa gplashmoq*, toplumsal bir statüye ve saygıya da karşılık gelmektedir. Erkeğe yüklenen *cesaret, korkusuzluk* vb. özellikleri de çağrıştıran niteliktedir.

erkaklik “Erkeklik, erkeğe özgünlük” (ÖTS 2016: 142), *erlik* “Erkeklik, mertlik” (ÖTS 2016: 142) sözcüklerinde erkek olmak, doğuştan gelen bir cinsiyet kategorisi değil, yetişkinlikle elde edilen bir davranış biçimi olarak yansıtılmaktadır. Graddol ve Swann’a göre kişilerin sosyal yaşantılarına, eğitimlerine, kültürlerine göre kazandıkları bakış açıları cinsiyetçiliğe yükledikleri anlamlar ile doğrudan bağlantılıdır (1998, Şimşek

2006: 66). Toplumun bakış açısı üzerinden konumlandırılan bu toplumsal cinsiyet rollerine göre erkekler kendilerine bir pay çıkarırlar. Bu doğrultuda giyim kuşamdan davranış şekillerine kadar kendilerini tanımlayan toplumun yapısına uymak zorunda hissederler. Bu yapılar erkeği güçlü gibi gösterse de aslında onun da toplumun şekillendirdiği bir yapıya uymak zorundalığı kaçınılmazdır.

erkaksimon “Erkek gibi, erkekçe, erkeksi” (ÖTS 2016: 142), *erkakchalish* “Erkek gibi, erkekçe, erkeksi” (ÖTS 2016: 142) sözcükleri ile genel olarak baskın erkek gücünün ifade edildiği görülmektedir. Bu ögeler, erkek varlığını ve erkekliği yüceltir niteliktedir. Böyle söylemlere genel manada daha çok erkek için rastlanır. Sebebi ise toplumun kadınları toplumsal sınıflamada ikincil olarak değerlendirmesidir. Lakoff, kadın dilinin “güçsüzlüğün” dili olarak görüldüğünü ve bu bakımdan da kadınların konuştuğu dilin dildeki cinsiyetçiliğin devamı sayılabileceğini vurgular (1975, Şimşek 2006: 76). Bu bağlamda incelendiğinde, toplumun hem kadın hem erkeklere özgü şekillendirici bir dil yapısı oluşturduğunu ve toplumsal cinsiyet rollerinin dil ile ifade edilen ögeler doğrultusunda oluştuğunu söylemek mümkündür. Toplumun kadınlara ve erkeklere yüklediği roller dil kullanımları konusunda da farklılaşır. Kadınlardan yumuşak huylu olmaları ve bir ortamda kendini ifade ederken alçak sesle konuşması beklenirken erkeklerden ise zıt bir tutum beklenir. Bu ölçütlere toplumsal yapı içinde değer görürler.

Kadın ve erkeğin toplumsal yaşam içindeki davranışları dil tutumları tarafından belirlenir. Toplum tarafından bireye yüklenen davranış modelleri, sorumluluklar ve beklentiler toplumsal cinsiyetin ayrışmasında bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır (Çolak 2020: 56). Toplumsal cinsiyetin ortaya çıkmasında büyük etkisi olan bu durum Türkistan coğrafyasının eski Türk boylarından olan Özbek toplumunda da kendini göstermiş ve toplumda erkek çocuğu bir adım öne çıkmıştır (Solmaz 2018: 135). Toplumsal bir ayrımın daha doğuştan ortaya çıktığı bu toplumlarda kadının daha nahif, yumuşak huylu ve daha az konuşması beklenirken, erkeğin daha sert görünümü ve kendini daha iyi ifade eden bir yapıda olması beklenmiştir. Olumsuz adlandırmaların kadına yüklendiği bu toplumlarda erkekler cesur ve korumacı tavırlarıyla tasvir edilmiştir.

3.2. Erkek ve Akrabalık İlişkisi İle İlgili Sözcükler

Toplumu oluşturan bireyler arasında konuşulan dil toplumsal belleğin yansıtıcısıdır. Toplamların yapısı onların kültürlerine yansır, kültürde olan her şey de dilde karşılığını bulur. Bu duruma örnek olarak akrabalık terimleri verilebilir. Türkçe Sözlük’te *akraba*; “1. Kan bağıyla birbirine bağlı olan kimseler. 2. Oluşma yönünden aynı kaynağa dayanan şeyler. 3. Biri, diğerinin doğurduğu sonuç veya olgular” (TS 2020: 72) olarak açıklanmaktadır. “Akrabalık bireyleri, kan bağı, evlilik ya da evlat edinme yoluyla birbirine bağlayan bir ilişkidir” (Emiroğlu 2021: 1693). Kuvvetli akrabalık bağlarını seven Türk toplumu (Günay 2016: 196) bu yüzden akrabalık ifade eden sözcükler bakımından zengindir. Toplumda daha güçlü olmak ve var olmak için yakınlaşan insanlar akrabalık adı altında bir araya gelmişlerdir. Bu yakınlaşmalar toplumsal bellekte yerini almıştır. Akrabalık terimleri bakımından dünyanın en zengin dillerinden biri olan Türk dilinde, bazı tarihî ve çağdaş lehçelerde akrabalık terimlerinin birden çok akrabalık kavramı için kullanıldığı görülmektedir (Li 1999: 319). Günlük hayatta fazlaca yer bulan

bu terimler, tanışmayan insanların bile birbirlerine *amca*, *teyze*, *yenge* gibi sözcüklerle hitap etmelerine olanak tanımıştır. Türk toplumunun bir kolunu oluşturan Özbek toplumunda da durum değişmemiş ve akrabalıkla ilgili çok sayıda sözcük saptanmıştır.

“Akrabalık genel olarak; kan akrabalığı ve kayın akrabalığı olmak üzere ikiye ayrılır” (Emiroğlu 2019: 1692). Çalışmada Emiroğlu’nun sınıflandırması temel alınarak akrabalık terimleri iki grup altında incelenmiştir.

3.2.1. Kan Bağıyla Oluşan Akrabalık Sözcükleri

“Sözlüksel cinsiyet, biyolojik cinsiyet farklılığını sözlüksel boyutta ifade eder; anne, baba, kız, erkek örneklerinde olduğu gibi sözlükbirimlerin tanımında, kadın ya da erkek cinsiyetinde olmaya dair açıklamalarda bulunur” (Çolak 2020: 97). Türkçedeki akrabalık isimleri sözlüksel cinsiyetin görünümüne birer örnektir. Soyağacının erkeğe göre belirlendiği ataerkil Özbek toplumunda erkeğin otoritesinin olduğu bir sistemin varlığı göze çarpmaktadır. Cinsiyete göre algılama ve tanımlamanın olduğu bu kısımda toplam 7 sözcük saptanmıştır.

aka-singil “Ağabey-kız kardeş” (ÖTS 2016: 24).

aka “Ağabey; büyüklere saygı seslenmesi” (ÖTS 2016: 24).

bobo “Dede, büyükbaba” (ÖTS 2016: 89).

bobokalon “Büyük büyükbaba, büyük dede, ata” (ÖTS 2016: 89).

dada “Baba, ata, peder” (ÖTS 2016: 109).

og’il “Oğul, erkek çocuk” (ÖTS 2016: 90).

ota tarafı “Baba tarafı” (TÖS 2018: 61).

padar “Peder, baba” (ÖTS 2016: 353).

Saptanan sözcüklerin bir cinsiyet ayırıcı olarak değil erkeklerin biyolojik olarak akrabalık sistemindeki tanımlamalarına yer verecek şekilde kullanıldığı görülmüştür. “Ağa, baba, oğul” (Li 1999: 319) gibi kan bağıyla oluşan akrabalık sözcüklerinin ise Türk dillerinin çoğunda ortak terim olarak bulunduğu görülmektedir. Temel bir akrabalık sisteminin var olduğu görülen Özbek toplumundaki çeşitli akrabalık ilişkileri ele alınmış ve akraba sınıflarının her birine ayrı bir isim verildiği tespit edilmiştir.

3.2.2. Evlilik Yoluyla Oluşan Akrabalık Sözcükleri

Toplumda akrabalık kan bağı yoluyla oluşur ancak Türklerde ailenin temelini evlilik oluşturmaktadır. Bu yüzden dilimize evlilik yoluyla girmiş fazlaca sözcük türevi bulunmaktadır. Toplumsal yapının oluşmasında temel etken olan dilin varlığı sosyal değişimin de temelini oluşturur. Bu yüzden akrabalık isimleri de cinsiyet bağlamında farklılık gösterir. Bu grupta toplam 29 sözcük saptanmıştır.

er xotin “Karı koca” (ÖTS 2016: 486).

kuyok “Damat, güvey” (ÖTS 2016: 251).

O’gay ata “Babalık” (TÖS 2018: 61).

otalik “Babalık” (TÖS 2018: 61).

padar “Baba” (TÖS 2018: 61)

pochcha “Enişte” (TÖS 2018: 186).

qaynota “Babalık” (TÖS 2018: 1).

rahnamo “Baba” (TÖS 2018 61).

zavj “Koca, eş; adam” (ÖTS 2016: 517).

Saptanan sözcükler genel olarak erkeklerin evlendikten sonra kazandıkları akrabalık sıfatlarını temel almaktadır. Lakoff, “Kadınların medeni durumlarını gösteren Mrs. ve Miss olarak farklılık göstermesinin yanında, erkeklerin medeni durumu fark etmeksizin tek bir kelimenin kullanılıyor olmasını örnek göstermiştir” (1975, Şimşek 2006: 76). Çalışmada tespit edilen sözcüklerde yukarıda bahsedilen konuya eş değer olarak erkeklerin medeni durumunun değerlendirilmediği sadece toplumun erkeğe yüklediği cinsel akrabalık isimlerine rastlandığı saptanmıştır.

3.3. Erkeklerin Toplumdaki Statüleriyle İlgili Sözcükler

Erkekler fiziksel olarak daha güçlü oldukları kadınlara karşı, geçmişten gelen alışkanlıklarıyla baskın bir güç oluşturmuşlardır. Spender’in açıklamasıyla, toplumsal yapıdaki güç istikrarının şekillenmesinde etkili olan bu denge, erkeklerin kendilerini merkeze aldıkları temel bir güç odağı oluşturmuşları ve bu sayede dili kendi çıkarlarını korumak için kullanmaları dolayısıyla tek bir cinsiyetin elinde şekillenmektedir. Bu baskın güç dili ve düşünceyi üretmek ve bu üretimde tüm erkekler söz sahibi olmasa da üretilen yapılar tüm erkekleri kapsamaktadır. (1998, Şimşek 2006: 76). Bunun sebebi kadınların pasifliği değil, erkeklerin baskın yapılarından kaynaklanmaktadır. Günay: geçmişten süregelen bilgiler ışığında görülmektedir ki tarihin hiçbir döneminde kadın ve erkek aynı işi yapmamıştır. Tarım öncesi topluluklarda bile erkekler avcılık yaparken, kadınlar toplayıcılık yapmıştır. Erkek çocuklar savaş için yetiştirilirken kız çocuklar ev işlerine yardımcı olmuşlardır. Günümüzde de hâlâ kadınlar yemek pişirme, toz alma gibi ev işlerini çoğunlukla üstleniyorlar açıklamasıyla kadına yüklenen rollerin geçmişten geldiğini vurgulamaktadır (2016: 198)

amir “1. Komutan, lider. 2. Padişah, hükümdar” (ÖTS 2016: 33).

bek (I) “1. Bey (küçük bir toplumun veya devletin başkanı). 2. Erkek adlarından sonra kullanılan saygı sözü; bay” (ÖTS 2016: 74).

biy “Kabile reisi; asilzade, bey” (ÖTS 2016: 89).

davlat arbobi “Devlet adamı” (ÖTS 2016: 39).

fan arbobi “Bilim adamı” (ÖTS 2016: 39).

sartarosh “Erkek berberi” (TÖS 2018: 188).

Babaya toplumsal ya da geleneksel rollerin düştüğü özelde Türk toplumu genelde Özbek toplumunda soy babadan devam etmektedir. Bu toplumlarda anneye daha anlamsal roller yüklenmiştir. Toplumun temelini oluşturduğu varsayılan toplumsal bağa göre baba insanın var olabilmesi için temel güçtür. İnsanın evi onun kaalesidir, korunduğu alandır. Yurt, ev gibi sözcüklerin babayla ilişkilendirilmesinin sebebi geçmişten gelen toplumsal algıya göre babanın koruyuculuğu ve güven veren tavrıdır. Bu yüzden Özbek

toplumunda da bağışlayan, koruyan ve ev, yurt olma özelliği taşıyan sözcükler baba kavramıyla mecaz anlam kazanmıştır.

amaki (is.mec.) “Baba yarısı” (TÖS 2018: 61).

babacıl (sf.) “Babasını çok seven” (TÖS 2018: 61).

botir, mard, pahlavon (is.mec.) “Babayiğit” (TÖS 2018: 61).

ota merosi “Baba mirası” (TÖS 2018: 61).

ota nasihati “Baba nasihati” (TÖS 2018: 61).

ota uy, ota makon (mec.) “Babaevi” (TÖS 2018: 61).

ota yurt (is.mec.) Baba yurdu” (TÖS 2018: 61).

ota yurt, ota makon (mec.) “Baba diyarı” (TÖS 2018: 61).

otajonlik “Babacılık” (TÖS 2018: 61).

otalarcha (sf.) “Babaca” (TÖS 2018: 61).

otameros (sf.) “Babadan kalma” (TÖS 2018: 61).

Köklü bir tarihe sahip olan Özbek Türklerinin gelenek, görenek ve yaşantılarının sonucunda ortaya koydukları zengin dil mirası, bu toplumun dil bağlantılarını güçlendirerek ortak bir kültürün oluşmasına katkı sağlamıştır. Erkeğin toplumdaki varlığının ne şekilde konumlandırıldığını inceleyen bu çalışmada toplumdilbilimsel yaklaşımın toplumdaki kadın erkek dengesini aydınlatması bakımından önemli bir yere sahip olduğu gözlemlenmiştir. Bir toplumun dilini araştırırken sadece sözvarlığına bakmak bile o toplum hakkında pek çok bilgi edinilmesine olanak sunacaktır. Dil ve kültürün ortak kanıtlarından olan atasözleri de toplumbilim çalışmaları açısından önem arz etmektedir. Geçmişle günümüz arasında köprü görevi gören atasözleri toplumdaki bireyler tarafından ortak olarak benimsenen kalıpları vurgulamaktadır. Atasözleri, aile içi iletişimden toplumsal iletişime, akrabalık ilişkilerinden ekonomik varsayımlara kadar pek çok konuyu içinde barındırmakla birlikte toplumdaki bireylere karşı takındığı tavır ve gösterdiği tutumla dönemin toplumsal yapısını çözmemize olanak tanır.

4. Özbek Türkçesi Atasözlerinde Erkek İle İlgili Adlandırmalar

Dil ve kültür iç içe geçmiş yapılarıdır. Dil kültürün yansıtıcısıdır. Toplumda var olan olaylar kendini dille açığa vurur. Atasözleri ise sözlü dilin yansıtıcısı ürünlerdir. Toplumların geçmişten getirdiği kültürel varlığın dil aracılığıyla toplumda yer bulmasıyla kendini açık ederler. Günay, dilsel olaylardaki kültürel dokuyu ortaya çıkarmak için deyimsel anlatımı incelemenin uygun olacağını belirtmiştir (2016: 207). Deyimlerdeki sözcükler paylaşılan toplumların alt belleğinin belirlenmesinde önemli rol oynar. Toplumların geçmiş dönem zihinlerinin aydınlatılmasında atasözleri ve deyimlerin yeri büyüktür. “Deyim türü sözcüklerin ortak kimliği açıklayan özne ile dil arasında zorunlu bir ilişki kuran bir gücü vardır” (Günay 2016: 207). Birçok türden örnekler barındıran atasözleri ve deyimler ait oldukları toplumların gündelik yaşamlarından, eğitim, iletişim ve toplumsal olaylara kadar birçok konuda bilgi sahibi olmamızı sağlarlar. Günay’ a göre Türk toplumlarında yaşanan somut olaylar

atasözlerinin çıkış noktası olmuştur (2016: 209). Özbek toplumunda da durum değişmemiştir. Özbek Türklerinin sosyal yaşam prensiplerinde, erkeği konumlandıkları yeri, geçmişle bağlantılandırarak daha iyi anlamak amacıyla çalışmaya Özbek Türkçesi atasözleri de dahil edilmiştir.

Genel manada tüm toplumlarda olan kahramanlık, yiğitlik gibi anlamları barındıran atasözleri erkeklere yüklenmektedir.

Toplumun güçlü tarafını temsil eden erkek algısı Özbek toplumunda da değişmemiş, kahramanlık ve yiğitlik önemli bir yer tutmuştur. Özellikle erkeklere yüklenen bu sıfatlar, savaşlarda ve avlarda önemli bir yer teşkil ederek toplumun erkeğe daha çok saygı duymasını sağlamıştır.

Kahramanlık, güç, yiğitlik, koruyuculuk, fiziksel güçlülük, erlik, sözünde durma gibi olumlu anlamlar içeren atasözleri erkekler için kullanılmıştır.

Otdan otniñ çöpisi ortiq, erdan erniñ topişi ortiq “Attan atın koşusu fazladır, erden erin buluşu fazladır” (Uğurtürk 2021: 101).

Ovçiniñ zōri şer otar, erniñ zōri yer oçar “Avcının iyisi arslan vurur, erin güçlüsü yer açar” (Uğurtürk 2021: 101).

Oy tōlganın bilmas, yiğit bōlganın bilmas “Ay dolduğunu bilmez, yiğit olduğunu bilmez” (Uğurtürk 2021: 102).

Botir - botir emas, jon saqlagan – botir “Kahraman kahraman değildir, can koruyan kahramandır” (Uğurtürk 2021: 102).

Botirga tayoq ham – yaroq “Batura dayak da silahtır” (Uğurtürk 2021: 102).

Bir yiğit qırq yilda bino bōladi “Bir yiğit kırk yılda bir bina yetişir” (Uğurtürk 2021: 102).

Bitmas işniñ boşiğa, botir kelar qoşiğa “Bitmez işin başına, batur gelir karşına” (Uğurtürk 2021: 102).

Er molsiz bōlmas, yiğit yorsiz bōlmas “Er malsız olmaz, yiğit yarsız olmaz” (Uğurtürk 2021: 102).

Er bōl, bōlmasañ qaro yer bōl “Er ol, er olmazsan kara yer ol” (Uğurtürk 2021: 102).

Er sözidan qaytmas, şer izidan “Er sözünden dönmez, arslan izinden” (Uğurtürk 2021: 102).

Çiqorga kelsa er yomon, qōyarga kelsa xotin yomon “Erden ayrılana er yaman, hatundan ayrılana hatun yaman” (Uğurtürk 2021: 102).

Erga tegiş oson etik tortiş qiyin “Ere değmek kolaydır, çizme çıkarmak zordur” (Uğurtürk 2021: 102).

Erga bersañ oşiñni, erler silar boşiñni, itga bersañ oşiñni itlar tortar loşiñni “Ere versen başını, erler siler başını; ite versen aşını, itler sürükler leşini” (Uğurtürk 2021: 102).

Toplumsal cinsiyet rollerinin belirlendiği sözlü kültürel araçlardan olan atasözlerinde toplumun kadına ve erkeğe nasıl davranması gerektiğini benimsediğini görmekteyiz. Kişiler cinsiyetlerine göre davranış modelleri oluştururlar ya da toplum tarafından oluşturulan davranış modellerine göre davranırlar ve bu tutumlar onları bir cinsiyet grubuna dahil ettiği gibi bir cinsiyet kimliği de kazandırır (Çolak 2020: 78). Toplumsal

rollerin kazanılmasında etkin olan cinsiyet kimliği kadını olumsuz daha edilgen bir kalıba soktuğu gibi erkeği de farklı bir biçimde şekillendirir. Bu biçimlendirme her zaman olumlu değildir. Erkeğe güç veren toplum aynı zamanda erkeğin bir birey olarak özgür eylemlerine de bir sınırlama getirir ve belirli koşulları yerine getirmesi beklentisini taşır (Akata, 2019: 947). Erkek de toplumun ona attığı role girmek ve hep güçlü olmak zorundadır. Aksi durumda toplumdan soyutlanır ve saygıgörmez. Aşağıdaki atasözlerinde toplumsal cinsiyetin sözlü kültür ürünleriyle kişilere attığı anlamları görmekteyiz.

Yigitga yiği yaraşmas: Yiğide ağlamak yaraşmaz (Uğurtürk 2021: 103).

Yigitniñ yaxşı yoldoşi – mardlik: Yiğidin en iyi yoldaşı, mertliktir (Uğurtürk 2021: 103).

Yigitniñ kuçi - quyun şamol: Yiğidin gücü, fırtınadır (Uğurtürk 2021: 103).

Yigitniñ sazosi singunça, hōkizniñ şoxi sinsin: Yiğidin şevki kırılacağına, öküzün boynuzu kırılınsın (Uğurtürk 2021: 103).

Yigit orif bōlsa, aslini sōrama: Yiğit arif olsa, aslını sorma (Uğurtürk 2021: 103).

Yigit degan er bōlur, mehnat kōrsa şer bōlur: Yiğit dediğin er olur, iş görürse aslan olur (Uğurtürk 2021: 104).

Yigit sōzi bir bōlur, mehnat kōrsa şer bōlur: Yiğit sözü bir olur, bir olsa da kesin olur (Uğurtürk 2021: 104).

Özbek Türkçesinde “er, erkek” sözcüklerinin anlamları arasında yiğitlik de vardır. Söz konusu sözcüğün erkek adlandırmalarıyla doğrudan bir ilgisi olduğu düşünülmektedir. Bu yüzden yiğit, yiğitlik içeren atasözleri erkekle ilgili adlandırmalar sınıfında gösterilmiştir.

5. Sonuç

Özbek Türkçesinde Geçen Erkek ile İlgili Adlandırmaların Toplumdilbilimsel Açıdan İncelenmesi başlıklı bu çalışmada erkek ögesi, Özbek Türkçesinin ölçünlü dilinin sözlükleri esas alınarak dil-toplumsal cinsiyet ilişkisi bağlamında değerlendirilmiştir. Çalışmanın temelini Özbek Türkçesinde erkekle ilgili sözvarlığının tasnifi ve erkeğe yönelik toplumsal cinsiyet algısının değerlendirilmesi oluşturmuştur. Yapılan değerlendirmelerde dil kullanımının toplumsal cinsiyet açısından bir eleştirisi de yapılmıştır. Toplum tarafından biçilen rollerin kadın ve erkekten bahsederken kullanılan dilde farklılaştığı gözlemlenmiştir.

Çalışmada tespit edilen sözcükler; 3.1. Bir Cinsiyet Ayırıcı Olarak Erkeği Adlandırmada Kullanılan Sözcükler, 3.2. Erkek ve Akrabalık İlişkisi İle İlgili Adlandırmalar, 3.2.1. Kan Bağıyla Oluşan Akrabalık Sözcükleri, 3.2.2. Evlilik Yoluyla Oluşan Akrabalık Sözcükleri ve 3.3 Erkeklerin Toplumdaki Statüleriyle İlgili Adlandırmalar ve son olarak 3.4. Özbek Türkçesi Atasözlerinde Erkek İle İlgili Adlandırmalar, şeklinde sınıflandırılmıştır.

Tespit edilen öğelerde erkeklerin kadınlara göre toplumda daha olumlu bir dille karşılandığı görülmektedir. Toplum tarafından biçilen roller kadın ve erkekten bahsederken kullanılan dili farklılaştırmıştır. Bu rollere göre oluşturulan sınıf ve sosyal

statünün önemine göre toplumda kadın ve erkeklere karşı farklı hitap sözcükleri türemiştir. Bu hitap sözcükleri erkeğin toplumda saygın bir şekilde var olmasına olanak sağlamıştır. Toplumsal ve biyolojik cinsiyet farklılığının sözlüksel boyutuna değinildiği akrabalık bildiren sözcüklerde Türkçedeki akrabalık isimlerinin sözlüksel cinsiyetin görünümüne birer örnek teşkil ettiği vurgulanmıştır ve tespit edilen sözcüklerde erkeğin medeni durumunun tespit edilmediği sadece toplumun erkeğe yüklediği cinsiyete gönderimde bulunan akrabalık vurgusunun yapıldığı belirtilmiştir.

Kadın ve erkeğe toplum tarafından yüklenen roller bu iki cinsin dilinin belirginleşmesine ve değişmesine temel sağlamıştır. Cinsle bağlı değişik dil kullanımlarının yarattığı etkiye dayanarak toplum tarafından erkek için kullanılan olumsuz adlandırmaların sayıca sınırlı olduğu görülmektedir. Bunun sebebinin ise erkeğin toplumun olumlu yanını yansıtmaması olduğu düşünülmektedir. Toplumda baskın grup olan erkeklerin kullandığı dil toplum tarafından birincil dil olarak kabul edilmiş ve kadınların bu norma uymaları beklenmiştir. Bundan dolayıdır ki “amir, komutan, devlet adamı” vs. denilince akla ilk “erkek” gelir. Kadınların uğraşlarını belirtirken ise bu sözcüklerin başına “kadın” ibaresi eklenir.

Toplumdilbilimsel bir yaklaşımla incelenen Özbek Türkçesindeki erkeklerle ilgili adlandırmalar da toplumsal cinsiyetin erkek rollerini belirleyici bir işlev üstlendiği söz varlığı temelinde gösterilmiştir. Söz varlığına bakarak toplumun cinsiyetlere yüklediği anlamları görmek mümkündür. Bunun bir örneği Özbek Türkçesindeki *erkek* ile ilgili söz varlığı örneğinde sunulmak istenmiştir.

Kaynakça

- AĞAÇSABAN, A. (1989). *Kız ve Erkek Öğrencilerde Cinsiyetten Kaynaklanan Farklı Dil Kullanımı (Ahmet Kanatlı Lisesinde uygulamalı)*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- AKATA, Z. H. (2020). *Güncel Türkçe Sözlük'te Kadın Kavramı ve Toplumdilbilimsel Sezdirimleri*. 2020 XII. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu. Ankara, 940-948.
- AKSAN, D. (2015). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- ÇOLAK, G. (2020). *Toplumdilbilimi Toplumsal Cinsiyet ve Dil*. İstanbul: Bilge Kültür-Sanat.
- DEMİRCİ, K. (2020). *Dilin Sosyokültürel Hâlleri Toplumsal Dilbilim Referans Kitabı*. İstanbul: Paradigma Akademi.
- EMİROĞLU, S. (2012). “Türkçe Sözlükteki Akrabalık Adlarının Tasnifi”. *Electronic Turkish Studies*, 7 (4): 1691-1710.
- GÜNAY, V. D. (2016). *Kültürbilime Giriş: Dil, Kültür ve Ötesi*. İstanbul: Papatya Bilim.
- İMER, K. (1990). *Dil ve Toplum*. İstanbul: Gündoğan.
- KÖNİĞ, G. Ç. (1992). “Dil ve Cins: Kadın ve Erkeklerin Dil Kullanımı”. *Dilbilim Araştırmaları*, 3: 25-36.
- LABOV, W. (1982). “Dilin, Toplumsal Bağlamı İçinde İncelenmesi”. (Çev. Veysel Kılıç). *Dilbilim Seçkisi (Edt. Doğan Aksan)* Ankara: Türk Dil Kurumu, 163-187.
- Lİ, Y. S. (1999). *Türk Dillerinde Akrabalık Adları*, İstanbul: Simurg.
- MUSTAFAİLİ, C. (2019). “Türk Cumhuriyetlerinde Sovyet Mirası ve Değişimler”. *Турецкий журнал российских исследований, TRAD-Türkiye Rusya Araştırmaları Dergisi*, 1: 18-33.
- ÖTS: ÜŞENMEZ, E. BOLTABAYEV, S.-TUĞLACI, G. (2016). *Özbekçe Türkçe Sözlük*. Eskişehir: Türk Dünyası Vakfı.
- ÖZSOY, B. (2019). “Türk Cumhuriyetlerinde Kadın Sorunsalı: Uluslararası Raporlar Işığında Türk Cumhuriyetlerinde Kadınların Mevcut Durumu”. *Bilig*, 89: 171-192.

- SOLMAZ, E. (2018). “Özbek Halk Kültüründe Doğum ile İlgili Pratikler”. *Folklor Akademi Dergisi*, 1 (1): 127-136.
- ŞİMŞEK, B. (2006). *Kadınlararası Konuşma Sürecinde Toplumsal Cinsiyetin Dil Üzerinden Sergilenmesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- TEKE, T. (2020). “Özbek Türklerine Ait Destanlarda Kadın İmgeleri Üzerine Değerlendirmeler”. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, 8: 160-177.
- TÖS: YUSUPOVA, N. (2018). *Türkçe-Özbekçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- TS: *Türkçe Sözlük* (2019). Ankara: Türk Dil Kurumu.
- UĞURTÜRK, Ş. (2021). *Özbek Atasözlerinin Konuları Açısından Sınıflandırılması* Erzincan: Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi.
- VARDAR, B. vd. (2007). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual.